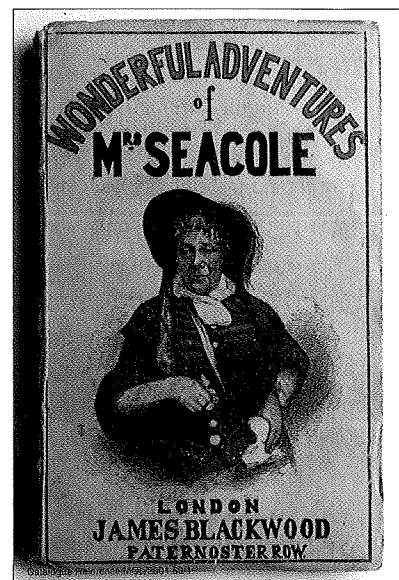

MARIJKE HUISMAN

Uitbating van het levensverhaal

De autobiografie in de mode, tweede helft 19de eeuw

‘Waar gebeurd is geen excuus,’ schreef Gerard Reve in zijn handboek *Zelfschrijver worden* (1986). Elsbeth Etty, literair criticus van NRC Handelsblad, zei het Reve in 2000 na in een kritisch commentaar op het ‘autobiografisch geschrijf’ dat zij verbond met de commercialisering van het boekbedrijf en de behoefte van hedendaagse lezers aan ‘sleutelgatliteratuur’. Etty en haar collega-critici veronderstellen doorgaans dat dit hedendaags ‘problemen’ zijn. Niet zo bekend is dat er ook in de tweede helft van de 19de eeuw een groeiend aantal autobiografieën op een steeds massaler wordende boekenmarkt verscheen.

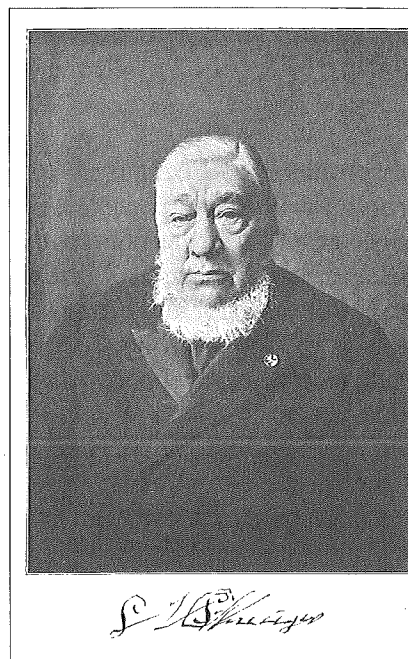
Omslag van de oorspronkelijk Engelse uitgave van *Wonderful Adventures of Mrs Seacole* (Londen 1857).

In de jaren 1870 was er een groeiende behoefte aan ‘levensbijzonderheden’ volgens A.W. Bronsveld. De hoofdredacteur van het orthodox-protestante tijdschrift *Stemmen voor Waarheid en Vrede* vergeleek deze tendens met het openen van graven en het stiekem afluisteren van gesprekken, en pleitte voor piëteit. Juist dat was volgens critici van *De Gids* en *Vaderlandsche Letteroefeningen* reden voor het gebrek aan gepubliceerde dagboeken, brieven, memoires en autobiografieën in Nederland. Andere oorzaken werden gevonden in de Nederlandse bescheiden- of verlegenheid, of het feit dat de samenleving een ‘kleine kring’ was waardoor iedereen elkaar kende. De klachten over het teveel dan wel tekort aan gepubliceerde egodocumenten werpen een opmerkelijk licht op de

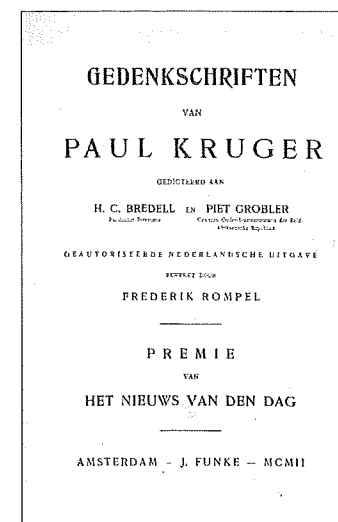
waarde die critici aan deze teksten toeschreven. Die lijkt namelijk geen betrekking te hebben op de persoonlijke geschiedenis van bekende personen, maar op de tijd en context waarin bekende én onbekende ‘tijdgenooten’ hadden geleefd. Daarbij maakten critici geen onderscheid tussen een biografie en een autobiografie; van belang was dat de hoofdfiguur ‘in de lijst van zijn tijd’ werd getekend. Herinneringen werden dan ook gezien als de ‘geschiedverhalen van den ouden tijd’, die een belangrijk voordeel hadden boven de reguliere geschiedschrijving. Herinneringen waren namelijk de verslagen van ooggetuigen: ‘Het is de gloed van den ooggetuige, die in alles doorstraalt, – het is de eenvoudigheid van de man, die wat hij verhaalt zelf gezien en ondervonden heeft’, aldus het oordeel over de *Herinneringen van een oud-officier uit het tijdvak van 1793 tot en met 1815*. De schrijver, W.P. d’Auzon de Boisminart, kon het leespubliek daarom uit de eerste hand vertellen over de tijd dat Nederland nog niet onafhankelijk was.

Onbevangen hart Met de waardering voor autobiografische publicaties als historisch waardevol ging een andere conceptie van ‘geschiedenis’ samen. Daarin stonden niet langer de militaire en politieke zaken uit het verre verleden centraal, maar was er tevens ruimte voor de sociaal-economische inrichting van een samenleving, de kerkelijke ontwikkelingen en de ervaringen van mensen in het recentere verleden. Dergelijke onderwerpen waren volgens critici te vinden in autobiografieën, zoals bijvoorbeeld Mary Seacole’s avonturen in de

West en in de Krim, of het belangwekkend leven eener heldin der barmhartigheid door haar zelve verhaald. Een criticus van *Vaderlandsche Letteroefeningen* prees dit werk in 1858 zelfs als een aanvulling op de traditionele geschiedschrijving: ‘Genoeg anderen hebben het hoofdloop van den oorlog, de wapenfeiten der aanvoerders, de wereldkundige gebeurtenissen met meer of minder sierlijkheid te boek gesteld. Zij bemoeit zich volstrekt niet met die officiële of openbare zijde der gebeurtenissen; zij geeft eenvoudig weder wat zij zelf heeft gezien, maar dat zijn juist van die details, die men nergens anders vinden kan. Geen Thucydides, geen Livius, of Robertson, Gervinus, Thiers, Wagenaar of Van Meteren geven u een zoo juist begrip van wat de oorlog eigenlijk is, als deze vrouw met haar onbevangen hart en helder oordeel.’ Omdat de autobiografen ooggetuige waren geweest, stelden critici lange tijd geen vraagtekens bij het waarheidsgedachte van hun boeken. Dat verandert rond 1890. In 1891 bijvoorbeeld, kwalificeert W.H. de Beaufort de *Mémoires du Prince de Talleyrand* als het werk van een opportunist, dat niet kan dienen als historische bron. Het boek is volgens de criticus van *De Gids* wel een ingang ‘tot den persoon des schrijvers’. Deze opmerking is tekenend voor de toenemende twijfels aan de betrouwbaarheid van autobiografieën, juist omdat het geschiedenissen zijn die door de betrokkenen zelf zijn geschreven. Dit culmineert midden jaren negentig in een scheiding tussen de biografie, die als objectief historisch genre wordt gezien, en de autobiografie, die als een subjectief persoonlijk genre wordt opgevat. Daarmee worden er ook andere eisen aan autobiografen gesteld. Het is niet langer voldoende een ooggetuige van een belangrijke historische gebeurtenis te zijn geweest. Vanaf de jaren 1890 moet de autobiograaf een belang-

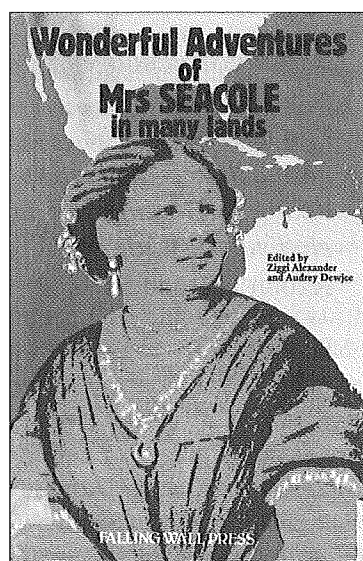
Portret van de Zuid-Afrikaanse staatsman Paul Kruger (1825-1904), zoals opgenomen in zijn autobiografie.

wekkende persoonlijkheid zijn. In de regel gaat het dan om mannen die publiek bekend zijn, zoals schrijvers of politici en militairen als Paul Kruger en Generaal C.R. de Wet.

Rendabel Interessant is dat criticus Frederik Rompel een duidelijk verschil tussen beide in 1902 gepubliceerde autobiografieën ziet. Waar Paul Kruger met zijn *Gedenkschriften* model staat voor de oude generatie schrijvers van herinneringen, representeert De strijd tussen Boer en Brit. De herinnering van den Boerengeneraal C.R. de Wet volgens Rompel een nieuwe generatie. Kruger had zich opgesteld als de traditionele historicus-schrijver die ‘van binnenuit’ over de gebeurtenissen verhaalde, De Wet had zich echter niets gelegen laten liggen aan de geschiedenis. Die werkwijze was weliswaar ten koste gegaan van de historische waarde van zijn memoires, maar volgens Rompel was het een voordeel dat de lezers een goed beeld van de ‘impulsieve natuur’ van De Wet kregen. En juist voor de persoonlijkheid van bekende figuren bestond aan het begin van de

zoste eeuw een grote belangstelling onder het leespubliek. Die behoefte was zijns inziens zelfs de oorzaak van dat de autobiografie was veranderd van een historisch genre in een persoonlijk genre: ‘De voormannen der Boeren hebben (...) zich geen tijd gegeven den grooten rijkdom van herinneringen behoorlijk te verwerken. Zij zijn bezweken voor den drang van het hunkerende publiek en hebben nu reeds te boek gesteld, wat wij eerst later hadden mogen verwachten’. Terwijl de krijgshistoricus W.J. Knoop memoires in 1869 nog beoordeelde als de ‘onwaardeerbare pasmunt van de geschiedenis’, werden deze geschriften in 1946 door Jan Romein gekwalificeerd als ‘misleidend, in een mate, die verstand doet staan’. Ook tegenwoordig zijn er weinig mensen meer die voetstoots aannemen dat een autobiograaf de waarheid vertelt. Desondanks blijken veel lezers geïnteresseerd te zijn in levensverhalen. Een interesse die uitgaat van de 19de eeuw hebben uitgebaat. Waar gebeurd is dus misschien geen excuus, maar wel rendabel. ©

Vanwege haar verzorging van Engelse soldaten tijdens de Krimoorlog (1853-1856) wordt de Jamaicaans/Schotse Mary Seacole tot op de dag van vandaag geëerd als een van de belangrijkste zwarte Britten. Haar autobiografie wordt tot op heden herdrukt. De omslag is van een uitgave uit 1984 (Bristol 1984).